

SVETA MJESTA I OSOBITO CRKVE U KANONSKOM PRAVU

Nikola ŠKALABRIN, Đakovo

Sažetak

Crkve su kao i ljudi: u stoljetnom trajanju svjedoče, ranjive su u svom postojanju, »umiru« da bi se ponovno »rodile«. U ratu je neprijatelju često glavni cilj uništiti i razoriti ono što je drugoj strani najdragocjenije i najsvetije, a što je tijesno povezano s njezinim identitetom. Nažalost, ta je istina tako krvavo i grubo potvrđena i u nedavnom Domovinskom ratu za slobodu Hrvatske.

Na Teologiji je u Đakovu 18. studenoga 2002. održan *Studijski dan o gradnjama i obnovama sakralnih objekata*. Tom su prigodom bile osobito naglašene građanske zakonodavne odredbe s obzirom na to pitanje. Ovaj je članak posvećen svetim mjestima ili kanonskim propisima koje treba obdržavati prigodom gradnje i obnove crkava. Sveta su ona mjesta koja se posvetom ili blagoslovom, što ih propisuju bogoslužne knjige, određuju za bogoštovlje ili pokop vjernika. Tu spadaju: crkve, kapele i privatne kapelice, svetišta, oltari i groblja. Zakonik kanonskoga prava, proglašen 1983. godine, na prvo mjesto stavlja crkve. Stoga je autor i dao naslov ovom članku: *Sveta mjesta i osobito crkve ...*

Zakonik djelomično mijenja pojam crkve. Nazivom se crkva označava posvećena zgrada određena za bogoštovlje u koju vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje. Nijedna se crkva ne smije graditi bez izričitog napismeno danog pristanka dijecezanskog biskupa. I sam je biskup dužan obdržavati određene kanonske uvjete prije davanja svog pristanka. Prema Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, potpisanom u Zagrebu 19. prosinca 1996., nadležna tijela Republike Hrvatske neće uzimati u obzir molbe za lokacije crkvenih objekata bez prethodnoga pisanog pristanka dijecezanskog biskupa (čl. 11., stavak 3.). Iz rečenog proizlazi da je pristanak dijecezanskog biskupa prijeko potreban, a samim tim, on je i najodgovorniji za gradnje crkava u svojoj biskupiji.

Ključne riječi: sveta mjesta, posveta i blagoslov, crkve, kapele i privatne kapelice, gradnja crkve, dijecezanski biskup.

Uvod

Smještaj normative koja se odnosi na *Sveta mjesta i vremena (De locis et temporibus sacris)*, nakon *Sakramenata (De Sacramentis)* i *Ostalih bogoštovnih čina (De ceteris actibus cultus divini)*, nalazi svoje opravdanje u naravi materi-

jalnog objekta same normative. Mjesto i vrijeme nisu strani posvetiteljskoj službi Crkve, nego su prema njoj usmjereni, jer je izražavaju i unapređuju. Doista, i oni pripadaju cjelini otajstava ili sakramenata, to jest cjelokupnosti znakova i simbola duhovnih stvarnosti koje se odnose na Božje djelovanje u svijetu u Kristu i na bogoštovlje koje čovjek daje Bogu u Kristu.¹

I. SVETA MJESTA

1. Pojam svetog mjesta: kan. 1205

Odredbe Zakonika o svetim mjestima dolaze nakon liturgijske reforme koju je želio II. vatikanski sabor a koja je već ostvarena napose u bogoslužnim knjigama, osobito, što se tiče naše teme, u *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris* (hrvatski prijevod: *Red posvete crkve i oltara*), od 25. svibnja 1977.² i u *Missale Romanum* (hrvatski prijevod: *Rimski Misal*), od 26. ožujka 1970.³

Ta je reforma, zajednička svoj latinskoj Crkvi s obzirom na sveta mjesta, znatno ubrzana i pojednostavljena. U skladu s kriterijima upotrijebljenim pri reviziji bogoslužnih knjiga, Zakonik u kann. 1205-1243 ne ulazi u pojedine detalje. On prepušta krajevnom zakonodavstvu, zakonodavstvu biskupa i biskupskih konferencija, da točno odrede smjernice koje su prikladnije u vezi sa zahtjevima partikularnih Crkava i kulturnih područja s religioznim i vlastitim umjetničkim tradicijama. Stoga, osim kanona Zakonika, treba imati u vidu i odredbe sadržane u bogoslužnim knjigama i odredbe krajevno prava.⁴

Prema kan. 1205 konstitutivni karakterizirajući element svetog mjesta je dvostruk:

1. *Trajno određenje* mjesta za neku izravnu vjersku svrhu: *bogoštovlje* (*divinus cultus*) ili *pokop* (*sepultura*);

2. *Posveta* (*dedicatio*) ili *blagoslov* (*benedictio*) svetog mjesta što ih propisuju *bogoslužne knjige* (*libri liturgici*).

Za konstituiranje svetog mjesta nije dovoljan prvi, nego je prijeko potreban i drugi element, koji daje vjerskom određenju vjerodostojnu, službenu i prav-

¹ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, *Luoghi e tempi sacri (cann. 1205-1253)*, u: *AA. VV., Il Diritto nel mistero della Chiesa, III*, II Edizione, PUL, Roma, 1992., str. 317.

² Usp. *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, u: *Enchiridion Vaticanum*, vol. 6, br. 189-282 (u daljnjem tekstu: *EV 6/189-282*); usp. i hrvatski prijevod: *Red posvete crkve i oltara*, u: *Rimski Pontifikal*, KS, Zagreb, 1988., str. 133-214.

³ Usp. *EV 3/2014-2414*; usp. i hrvatski prijevod: *Rimski Misal*, KS, Zagreb, 1980.

⁴ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, *nav. dj.*, str. 318.

no-bogoštovnu vrijednost. Bez njega mjesto, premda se u njemu trajno slave crkveni obredi, ne bi steklo karakter svetosti⁵, nego samo karakter »pobožnog mjesta«.⁶

Definicija je svetog mjesta preuzeta iz prijašnjeg Zakonika (kan. 1154)⁷, osim riječi »*dedicatione*«, koju upotrebljava umjesto riječi »*consecratione*«. Nove bogoslužne knjige pridržavaju izraz »*consecratio*« za osobe te preuzimaju, za mjesta i oltare, izraz koji je u starini bio tradicionalan: »*dedicatio*«.⁸

Posveta, obvezatna za stolne (*cathedrales*) i župne (*paroeciales*) crkve (kan. 1217, § 2) i za nepomične oltare (kan. 1237, § 1), zahtijeva svečaniji obred koji čini određenje trajnijim i neopozivim. Blagoslov se obavlja jednostavnijim obredom kojega je učinak manje konačan.⁹

Opći izraz »sveta mjesta« (*loca sacra*) koji se nalazi u kan. 1205, obuhvaća kako mjesta određena za bogoštolje, kao što su crkve, kapele i privatne kapelice, tako i mjesta koja pobožnost prema pokojnicima pridržava za pokop vjernika, kao što su groblja i grobljanske kapelice.

Određenje nekog svetog mjesta za javno bogoštolje ili za pokop vjernika, pravno-pastoralna kvalifikacija neke crkve i njezino svođenje na svjetovnu upotrebu (kan. 1222, § 1), jesu čini koji uključuju svetu vlast Crkve s njezinim službama upravljanja te, u većem dijelu slučajeva, i posvećivanja. Ti čini pripadaju dijecezanskom biskupu, poštujući mjerodavnost Svete Stolice u posebnim slučajevima. Direktiva izvire iz načela da se bogoslužje može slaviti samo u zajedništvu i pod autoritetom biskupa (kan. 838 i 899, § 2).¹⁰

2. Posveta i blagoslov: kann. 1206-1209

1) Služitelj posvete: kan. 1206

Izraz »*dedicatio*« u Zakoniku ima posebno značenje: označava svečanu i konačnu formu kojom se za bogoštolje određuje neko mjesto, napose neka crkva (kan. 1217, § 1) i neki oltar (kan. 1237, § 1). Obred se na hrvatskom jeziku nalazi u: *Red posvete crkve i oltara*.

⁵ Usp. *Communications* 12 (1980.), str. 339, kan. 18.

⁶ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 319.

⁷ U kan. 1154 prijašnjeg Zakonika stoji: »*consecratione vel benedictione*«.

⁸ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 318.

⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale, II.*, ED, Roma, 1996, str. 466.

¹⁰ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 318-319.

U kan. 1169, § 1 izričito je određeno da posvećenja i posvete po sebi općenito pripadaju »za valjanost« onima koji imaju biskupski biljeg. Prezbiteru se to dopušta samo pravom ili zakonitim dopuštenjem. U kan. 1206 posveta nekog mjesta po sebi pripada dijecezanskom biskupu i onima koji se u pravu s njim izjednačuju prema kann. 368 i 381, premda su lišeni biskupskog karaktera:

- područni prelat i opat
- apostolski vikar i prefekt
- upravitelj za stalno osnovane apostolske administrature
- dijecezanski upravitelj (kan. 427, § 1).

Navedene osobe mogu zadaću obavljanja posvete na svom području povjeriti:

- bilo kojem biskupu, pa i trajno
- prezbiteru samo u izuzetnim slučajevima.¹¹

Povjerenje prezbiteru sačinjava novinu sadašnjeg Zakonika, koji potvrđuje odredbu koja se već nalazila u *Redu posvete crkve*:

»Bogu posvećivati nove crkve, sagrađene u nekoj biskupiji, spada na biskupa kojemu je povjerena briga za tu mjesnu crkvu (*Ecclesiae particularis*)¹².

Ako on ne može sam predvoditi obred, neka tu službu povjeri drugom biskupu, u prvom redu onom koji mu je drug ili pomoćnik u pastirskoj brizi za vjernike kojima je nova crkva sagrađena; a samo u posve izuzetim prilikama prezbiteru, komu će onda dati poseban nalog«.¹³

2) Služitelj blagoslova: kan. 1207

Kao što smo već spomenuli postoji razlika između posvete i blagoslova. Blagoslov je drugi oblik određenja nekog mjesta za bogoštovlje, ali je manje svečan i nije konačan. Za crkve treba preferirati posvetu, a nepomični oltar treba biti posvećen posebnim obredom. Blagoslov se redovito upotrebljava za kapele i privatne kapelice i svete zgrade koje se, zbog posebnih okolnosti, određuju za privremeno bogoštovlje. Za groblja je blagoslov jedini oblik s kojim se određuju prostori za pokapanje vjernika (kan. 1240, § 1).

Služitelj je blagoslova crkve, pokretnog oltara i groblja dijecezanski biskup ili neki svećenik od njega ovlašten (kan. 1207). Druga sveta mjesta (kapele, privatne kapelice, itd.) blagoslivlje ordinarij ili svećenik od njega ovlašten.¹⁴

¹¹ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 466-467.

¹² U latinskom tekstu stoji: »*Ecclesiae particularis*«, a ne »*Ecclesiae localis*«, o čemu usp. *EV* 6/203.

¹³ *Red posvete crkve*, br. 6, str. 145.

¹⁴ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 320.

U skladu s kan. 1169, § 1, odredbe u vezi s blagoslovom mjesta dopuštaju jednu veću širinu:

– Blagoslov nije pridržan dijecezanskom biskupu, ali on po sebi pripada svim ordinarijima o kojima se govori u kan. 134, § 1. Stoga on obuhvaća i generalne i biskupske vikare, više poglavare kleričkih redovničkih ustanova i kleričkih družba apostolskoga života papinskoga prava;

– Povjerba dana nekom svećeniku nije ograničena na »izuzetne slučajeve« te, prema tome, dopušta opću povjerbu;

– Samo je *blagoslov crkava* pridržan dijecezanskom biskupu i onima koji se u pravu s njim izjednačuju, ali povjerba i u tom slučaju, može biti opća.¹⁵

3) Isprava i dokaz pomoću svjedoka: kann. 1208-1209

1. Posveta ili blagoslov crkve određuju važne bogoštovne i pravne učinke. Stoga se o posveti ili blagoslovu treba sastaviti isprava u dva primjerka od kojih se jedan čuva u biskupijskoj kuriji, a drugi u arhivu dotične crkve (kan. 1208), koja je »na vječnu uspomenu« (*ad perpetuam memoriam*), to jest kao službeni akt i pravni dokaz činjenice posvete ili blagoslova.¹⁶

Red posvete crkve donosi ono što se treba upisati u spomenuti spis:

»Neka se sastave dva primjerka povelje posvete crkve, koje će potpisati biskup, upravitelj crkve i predstavnici mjesne kršćanske zajednice, od kojih će se jedan čuvati u arhivu biskupije a drugi u arhivu posvećene crkve; a gdje se vrši pohrana moći, neka se sastavi i treći primjerak, koji će se prikladno pohraniti u samu kutiju s moćima.

U povelji neka se navede godina, mjesec i dan posvete crkve, ime biskupa posvetitelja, naslov crkve i, ako to dolazi u obzir, imena mučenika ili svetaca kojih se moći pohranjuju ispod oltara.

Neka se uz to na prikladno mjesto u crkvi postavi natpis s danom, mjesecom i godinom posvete, naslovom crkve i imenom biskupa posvetitelja.¹⁷

Po općem pravu sastavljanje je isprave propisano i za blagoslov groblja, ali ne i za blagoslov kapele i privatne kapelice.¹⁸

2. Iz posvete ili blagoslova svetog mjesta proizlaze važni pravni učinci. U pomanjkanju isprava, dokaz o obavljenoj posveti ili blagoslovu može se postići na tri načina:

¹⁵ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 467.

¹⁶ Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 320.

¹⁷ *Red posvete crkve*, br. 25, str. 149.

¹⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 328, kan. 5.

- 1) po znakovima, npr. križevi na zidovima crkve dokazuju da je obavljena posveta;
- 2) po stanju posjeda, kao što je to u slučaju u kojem se godišnje slavi svetkovina posvete;
- 3) po svjedocima.

Općenito se dokaz po svjedocima treba izvesti prema odredbama postupničkog prava. Međutim, samo ako se u nekom slučaju nikome ne nanosi šteta dovoljan je dokaz i po jednom sasvim besprijekornom svjedoku (kan. 1209).¹⁹ Dokaz se po svjedocima dopušta i s obzirom na krštenje i potvrdu (kann. 876 i 894).

U slučaju da su posveta ili blagoslov nekog mjesta dvojbeni, treba ih obnoviti »za sigurnost« (*ad cautelam*: kan. 1159, § 2 prijašnjeg Zakonika): rečeno je »za sigurnost«, a ne »uvjetno« (*sub condicione*).²⁰

3. Različite odredbe: kann. 1210-1213

1) *Upotreba svetog mjesta: kan. 1210*

Posvetom ili blagoslovom sveto se mjesto pridržava za upotrebu bogoštovlja, isključujući svjetovne upotrebe. Kan. 210 donosi opću odredbu koja se u svojim trima točkama razlikuje:

1. *Vlastite su upotrebe svetog mjesta da služi obavljanju ili promicanju bogoštovlja, u njegovim različitim oblicima i službama, kršćanske pobožnosti* (kan. 839, §§ 1-2) i vjerskog života u izričajima bilo zajedničarskim bilo osobnim;

2. *Zabranjene upotrebe, ukoliko vrijeđaju svetost mjesta i pobuđuju sablažan vjerničkog naroda, zbog čega su i zabranjene;*

3. *Dopuštene upotrebe, uz izričito dopuštenje ordinarija, samo ako nisu protivne svetosti mjesta, za pojedinačni slučaj* (*per modum actus*²¹) potkrijepljen pastoralnom i društvenom shodnošću. Dopuštena je upotreba svetog mjesta za vjerske sastanke, sastanke socijalno-kršćanskog karaktera, koncerte svete glazbe, svete izložbe, vjerske dodjele nagrada. Jednako je tako dopuštena upotreba svetog mjesta kao utočišta u slučaju potrebe ili nepogode, ili kao prikladnog mjesta za kulturne sastanke. Naprotiv, smatra se manje uputnim i uzrokom neprilika, otvaranje svetih mjesta za političke i sindikalne sastanke, za kulturne svjetovne manifestacije, za športske i zabavne susrete.²² Pitanje održavanja raznih glazbenih priredbi u crkvama (koncerti i sl.) osobito je aktualno pitanje u našim Hrvat-

¹⁹ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 321.

²⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 468.

²¹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 468.

²² Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 321; usp. i L. CHIAPPETTA, str. 468-469.

skim primorskim mjestima za vrijeme ljetnih mjeseci i turističke sezone. Zbog toga je u nekim biskupijama na snazi dijecezanska odredba prema kojoj svako održavanje koncerta u crkvi čiji je organizator neckvena ustanova (npr. Turistička zajednica ili netko drugi) mora biti odobreno, a program vidiran od Biskupskog ordinarijata. O tome je zato i Kongregacija za božanski kult izdala posebni dokument pod naslovom: »Koncerti u crkvama« 5. studenog 1987. godine (EV 10/2244-2265).

Sveta mjesta nisu podložna svjetovnoj vlasti, zakonodavstvu i jurisdikciji državnih tijela. To je načelo Crkva odlučno potvrđivala stoljećima, premda je, ustvari, morala prihvaćati i uplitanje civilne vlasti. Državno pravo pojedinih država redovito ne priznaje izuzeće svetih mjesta. To se pitanje uređuje posebnim ugovorima. Danas je raširena tendencija ne samo da se mirno dopusti, nego i prizna mogućnost uplitanja civilne vlasti zbog različitih razloga, kao što su higijenski, urbani razlozi, razlozi političke sigurnosti i slični.²³

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima navodi neke razloge za mogućnost poduzimanja sigurnosnih mjera u svetim mjestima:

»Nadležna tijela Republike Hrvatske mogu poduzeti sigurnosne mjere u tim mjestima i bez prethodne obavijesti nadležnih crkvenih vlasti, ako je to hitno zbog zaštite života i zdravlja ili zbog spasavanja dobara posebne povijesne i kulturne vrijednosti.«²⁴

Kapele i privatne kapelice, koje nisu blagoslovljene (kan. 1229), nisu sveta mjesta. Njihova upotreba mora biti vjerska: »moraju biti pridržane samo za bogoštovlje i izuzete od svake kućne upotrebe« – propisuje kan. 1229. Ta se odredba motivira činjenicom što su kapela ili privatna kapelica, premda nisu blagoslovljene, ipak određene za bogoštovlje, s dopuštanjem ordinarija (kan. 1223 i 1226).

2) Oskvrnuće: kan. 1211

U novom je Zakoniku sačuvan pojam »oskvrnuće« (*violatio*), ali je odnosna odredba pojednostavljena i ublažena. Prema kan. 1211 sveta se mjesta oskvrnjuju – sa dosljednim pravno-liturgijskim učincima – ne bilo kakvim oskvrnućem *ipso facto*, nego samo onim djelima koja su prema sudu mjesnog ordinarija tako teška i protivna svetosti mjesta da nije dopušteno u njima obavljati bogoštovlje (*cultum*²⁵), dok se uvreda ne nadoknadi pokorničkim obredom prema odredbi bo-

²³ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 322.

²⁴ Usp. *Službene vijesti HBK*, br. 2-1996., (5), čl. 7., stavak 4., str. 9.

²⁵ U kan. 1211 latinska je riječ »*cultum*« prevedena s »bogoslužje«, a ista je riječ u prethodnom kanonu prevedena s »bogoštovlje«. Latinska se riječ »*liturgia*« prevodi s »bogoslužje« (kan. 1226).

goslužnih knjiga (kan. 1211). Stoga, *kriterij* oskvrnuća nije samo objektivan, kao u prijašnjem Zakoniku (kan. 1172), nego je i subjektivan: sablazan vjernika ovisi o stupnju njihove vjerske osjetljivosti i o procjeni težine oskvrnuća, koja je prepuštena sudu mjesnog ordinarija, koji u vezi s tim treba izdati odluku ili barem neku izjavu.²⁶

Nekoć su se smatrala »teško uvredljivim djelima« ubojstvo, kažnjivo ranjavanje, samoubojstvo ili neki drugi čini povezani s velikim nasiljem. To su korisna objašnjenja primjerima. Prema *Caerimoniale Episcoporum* (hrvatski prijevod: *Biskupski Ceremonijal*) među djela koja su teško uvredljiva uključeno je obeščašćenje euharistijskih čestica:

»Zločini što se počinjaju u crkvi na neki način pogađaju i ranjavaju svu zajednicu braće koja vjeruju u Krista, kojoj je sveto zdanje znak i slika.

Ovakvi prijestupi i zločini jesu oni koji nanose tešku nepravdu otajstvima, napose euharistijskim prilikama i čine se na prezir Crkve ili teško vrijeđaju dostojanstvo čovjeka i ljudske zajednice.²⁷

Postoji poseban obred *O javnoj zadovoljštini kad se crkvi nanese teška nepravda*, koji se slavi da bi se popravila nanesena nepravda.²⁸ Treba reći da je obeščašćenje svetog mjesta i kažnjivo djelo koje se kažnjava »pravednom kaznom« (kan. 1376).

3) *Gubitak svetog karaktera: kan. 1212*

Kan. 1212 predviđa i mogućnost gubljenja posvete ili blagoslova: »Sveta mjesta izgube posvetu ili blagoslov ako se velikim dijelom sruše ili se trajno svedu na svjetovnu upotrebu odlukom mjerodavnog ordinarija ili stvarno«.

Prema tome, razlozi zbog kojih mjesto gubi posvetu ili blagoslov mogu biti različiti:

- ako se *velikim dijelom (magna ex parte)* sruše;
- ako se *trajno (permanentiter)* svedu na svjetovnu upotrebu odlukom mjerodavnog ordinarija;
- ako se trajno svođenje na svjetovnu upotrebu dogodi *stvarno (de facto)*, bez obzira na uzrok, pa makar on bio i nezakonit, kao npr. ako sveto mjesto oduzme građanski autoritet.²⁹ Riječ je o jednoj novoj odredbi. U prijašnjem je

²⁶ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 329-332, kan. 6.

²⁷ *Caerimoniale Episcoporum* (editio typica 1984.), br. 1070, str. 247; usp. i hrvatski prijevod: *Biskupski Ceremonijal*, KS, Zagreb, 1987., br. 1070, str. 248.

²⁸ Usp. *O javnoj zadovoljštini kad se crkvi nanese teška nepravda*, u: *Biskupski Ceremonijal*, nav. dj., br. 1070-1092, str. 248-252.

²⁹ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 331-332, kan. 6.

Zakoniku bila predviđena samo odluka mjesnog ordinarija (kan. 1170). Sveto se mjesto može pretvoriti i za neke druge namjene, kao što su stanovanje, muzej, skladište, itd. Iz rušenja do kojeg dođe zbog javne koristi (proširenje ulice, rekonstrukcija i proširenje neke javne zgrade, itd.) zahtijeva se pristanak mjerodavnog ordinarija koji svojim autoritetom oduzima sveti karakter mjesta.³⁰

4) Slobodno raspolaganje od strane crkvenog autoriteta: kan. 1213

U prijašnjem se Zakoniku tvrdilo da su sveta mjesta izuzeta od građanskog autoriteta: »Loca sacra exempta sunt a iurisdictione auctoritatis civilis« (kan. 1160). U kan. 1179 govorilo se i o pravu utočišta (*ius asyli*), s obzirom na crkve. Te su odredbe ukinute u novom Zakoniku³¹, koji se, u kan. 1213 ograničava na to da potvrdi zakonsku moć načela da crkveni autoritet vrši s potpunom samostalnošću i slobodom svoje moći i funkcije na svetim mjestima, napose svoje tri službe: »munus regendi, sanctificandi et docendi«³² – službu upravljanja, posvećivanja i naučavanja.

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima izričito jamči nepovredivost svetog mjesta:

»1. Republika Hrvatska jamči Katoličkoj Crkvi slobodu obavljanja bogoštovlja.

2. Republika Hrvatska jamči nepovredivost mjesta za bogoštovlje: crkava, kapela te crkvenih prostora.

3. Samo zbog posebno važnih razloga, te s izričitim pristankom crkvene vlasti, ta mjesta mogu biti namijenjena u druge svrhe.

4. Nadležna tijela Republike Hrvatske mogu poduzeti sigurnosne mjere u tim mjestima i bez prethodne obavijesti nadležnih crkvenih vlasti, ako je to hitno zbog zaštite života i zdravlja ili zbog spašavanja dobara posebne povijesne i kulturne vrijednosti.

5. Prije održavanja bogoštovlja (kao u slučaju procesija, hodočašća i slično) na ostalim mjestima, osim na označenima u stavku 2, mjerodavne crkvene vlasti obavijestit će o tome nadležna tijela Republike Hrvatske kojima je dužnost osiguravati red i jamčiti sigurnost«.³³

³⁰ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 323; usp. i L. CHIAPPETTA, str. 470.

³¹ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 337, kan. 14; usp. i V. B. NUIĆ, *Opće pravo Katoličke Crkve. Priručnik uz novi Zakonik kanonskog prava*, KS, Zagreb, 1985., str. 395: »Novi Zakonik ne ističe više prava na utočište (azil) u svetim mjestima. To je zbog toga jer njegovo ostvarenje ovisi o priznanju građanskih zakona, kojima je onda taj predmet i ostavljen«.

³² *Communicationes* 12 (1980.), str. 332, kan. 7.

³³ *Službene vijesti HBK*, br. 2-1996., (5), čl. 7., stavak 1.-5., str. 7-8.

Državna uređenja predviđaju, kao sastavni dio prava na vjersku slobodu, pravo vjerskih zajednica da grade zgrade za bogoštovlje i da se ravnaju prema vlastitim odredbama. Crkva zahtijeva za sebe ono što se treba priznati svakoj vjerskoj zajednici.³⁴

II. CRKVE

Latinska riječ »*ecclesia*« (crkva³⁵) dolazi od grčke riječi »*ekklesia*« = zbor. Crkva je mjesto ili zgrada gdje se zbor okuplja. Apostoli su i prvi kršćani sigurno posjećivali Jeruzalemski hram zbog svojih pobožnosti. Ipak su slavljenje Euharistije obavljali u kućama samih kršćana. Kad se povećao broj kršćana, upotrebljavala su se prebivališta plemića obraćenih na vjeru. Kad su prestala progonstva, započinje se s gradnjom prikladnih zgrada koje su se nazivale različitim imenima: *dominicum* (dom Gospodnji: osobito na istoku), *domus Dei* (dom Gospodnji), *domus orationis* (dom molitve), *domus ecclesiae* (dom crkve), *ecclesia* (crkva), *basilica* (stvarna palača), *martyrion*, *memoria*,³⁶ itd. Izraz se *ecclesia* prvi puta pojavljuje u apokrifnom spisu *Recognitiones Clementinae*³⁷, koji je kasnije i prevladao. Kako na istoku tako i na zapadu pisci u IV. i V. stoljeću često označavaju svaku crkvu, a napose velike građevine, imenom *basilica*. Kasnije, sve do XVIII. stoljeća, bazilika je obično sinonim za crkvu. Sve do III. stoljeća kršćani nisu upotrebljavali riječ *templum* (hram), jer je to bio vlastiti izraz poganstva.³⁸

U *Redu posvete crkve* tvrdi se da je Krist pravi i savršeni hram Novoga saveza.³⁹ On je ujedinio sveti narod koji je Crkva, Božji hram izgrađen od živog kamenja ili od kršćana posvećenih Bogu po krštenju. Oduvijek se s pravom nazivala crkvom zgrada u kojoj se kršćanska zajednica sastaje da sluša Božju riječ, da slavi Euharistiju, da prima sakramente i da moli.⁴⁰

³⁴ Usp. Usp. A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 322.

³⁵ Porijeklo hrvatske riječi »crkva« nije sasvim jasno. Općenito se drži da potječe od grčke arhaistične riječi *kyriaké*, što znači Gospodnji, tj. dom. O tom i drugim mišljenjima usp. J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976., str. 56.

³⁶ Usp. L. H. ACEVEDO, *Chiesa, luogo sacro (Ecclesia)*, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, a cura di C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, San Paolo, Milano, 1993., str. 173; usp. i G. BELLUCO, *Luoghi e tempi sacri*, u: *AA.VV., Il Diritto nel mistero della Chiesa, III.*, PUL, Roma, 1980., str. 383; A. GIACOBBI-A. MONTAN, str. 325, bilješka 23.

³⁷ Usp. PG 1, 1453.

³⁸ Usp. G. BELLUCO, *nav. dj.*, str. 383.

³⁹ Usp. *Red posvete crkve*, br. 1, str. 144.

⁴⁰ Usp. L. H. ACEVEDO, *nav. dj.*, str. 173-174.

1. Pojam crkve

1) Prethodna normativa

U prijašnjem su se Zakoniku razlikovale crkve i kapele.

Crkva (ecclesia) je sveta zgrada određena za bogoštovlje (*divino cultui*) da bude u prvom redu na službu svim vjernicima za javno obavljanje bogoštovlja (kan. 1161).

Kapela (oratorium) je mjesto određeno za bogoštovlje, ali ne u prvom redu da svim vjernicima služi za javno njegovanje vjere (kan. 1188, § 1).

U prijašnjem su Zakoniku postojale tri vrste kapela:

1. *Javna kapela (publicum oratorium)* – ako je u prvom redu podignuta u korist nekog zbora, pa i pojedinaca, ali tako da svi vjernici imaju zakonito ustanovljeno pravo u nju doći barem za vrijeme službe Božje (kan. 1188, § 2, br. 1). Takve su kapele bile kapele različitih bratovština. Javna je kapela bila pravno izjednačena s crkvom (kan. 1191, § 1);

2. *Polujavna kapela (semi-publicum oratorium)* – ako je podignuta u korist neke udruge, ili nekog skupa vjernika, koji se u njoj okupljaju, a drugima nije slobodan pristup (kan. 1188, § 2, br. 2). Takva je bila kapela nekog sjemeništa, redovničke kuće, zavoda, sirotišta, zatvora, itd.;

3. *Privatna ili kućna kapela (privatum seu domesticum oratorium)* – ako je podignuta u privatnoj kući na korist samo neke obitelji ili privatne osobe (kan. 1188, § 2, br. 3).

2) Nova podjela: kan. 1214

Novi je Zakonik, restrukturirajući tu materiju, donio novu i logičniju podjelu.

1. Zakonik je stavio zajedno crkve i javne kapele dajući im isti naziv »*crkva*« (kan. 1214).⁴¹

2. Pridržao je ime »*kapela*« za polujavnu kapelu: usp. kan. 1223.

3. Konačno, dao je ime »*privatna kapelica*« (*sacellum privatum*) za »privatnu kapelu«: kan. 1226.⁴²

Zajednički element za crkvu, kapelu i privatnu kapelicu jest njihovo određivanje za bogoštovlje. *Vlastiti se i razlikovni element* odnosi na vjernike koji imaju pravo pristupa:

⁴¹ Usp. *Communicationes* 4 (1972.), str. 161; 12 (1980.), str. 332, kan. 8.

⁴² Usp. *Communicationes* 6 (1974.), str. 47, *De locis sacris*.

– ako to pravo pripada svim vjernicima bez razlike, ima se crkva. Nema nikakvu važnost pripada li crkva privatnim ili pravnim osobama, ima li ili nema vlastitu osobnost;

– ako pripada nekoj određenoj zajednici ili nekoj određenoj skupini vjernika, ima se kapela;

– konačno, ako pripada jednoj ili nekolicini određenih fizičkih osoba, ima se privatna kapelica.

Drugi je zajednički element odobrenje od strane mjerodavnog crkvenog autoriteta:

1) *Dijecezanski biskup* za crkve koje obuhvaćaju, kako smo već spomenuli, i javne kapele prijašnjeg Zakonika (kan. 1215);

2) *Ordinarij* (mjesni ili kleričke redovničke ustanove ili kleričke družbe apostolskoga života papinskoga prava, prema vlastitim mjerodavnostima), za kapele (kan. 1223);

3) *Mjesni ordinarij* (dijecezanski biskup, generalni i biskupski vikari: kan. 134, § 1) za privatne kapelice (kan. 1226).

Prema tome, u kanonskom se pravu pod nazivom crkva označuje posvećena zgrada određena za bogoštovlje u koju vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje (kan. 1214). Vjernici u crkvama mogu obavljati bogoštovlje bilo privatno bilo javno.⁴³ Iz te se definicije mogu izvući bitni elementi:

– zgrada, to jest neka čvrsta građevina;

– određena za bogoštovlje, preko posvete ili blagoslova (kan. 1217, § 1);

– funkcija: da služi svim vjernicima.

S ovim posljednjim elementom (da služi svim vjernicima) Zakonik razlikuje crkvu od kapele. Kapela je određena, po dopuštenju ordinarija, za bogoštovlje »na dobrobit neke zajednice ili skupine vjernika koji se tu okupljaju« (kan. 1223). Drugi vjernici mogu doći u kapelu, ali samo s pristankom mjerodavnog poglavara. Po tim se istim elementima razlikuje crkva od privatne kapelice, koja je s dopuštanjem mjerodavnog ordinarija određena za bogoštovlje »na dobrobit jedne ili više fizičkih osoba« (kan. 1226).⁴⁴

⁴³ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 332-333, kan. 8, zadnji dio. U navedenom je kanonu dodana riječ »*praesertim*« (osobito), jer bi se bez nje ograničilo pravo pristupa vjernika u crkve samo za vrijeme bogoslužja.

⁴⁴ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 323-324.

4) Vrste crkava

1. U vezi s *obredom, pastoralnom službom i zajednicom vjernika* koji u nji-ma slave bogoslužje, obredna se mjesta mogu razlikovati i kvalificirati prema sljedećoj podjeli:

A. Crkva:

1. Katedralna ili stolna crkva
2. Rektorska crkva
3. Crkva svetišta
4. Crkva lišena pravne osobnosti:
 - a) Župna crkva (pridodana župi)
 - b) Crkva pridodana nekoj pravnoj osobi
 - kaptolu;
 - kući kleričke redovničke ustanove ili kleričke družbe apostolsko-ga života;
 - kući laičke redovničke ustanove (muške ili ženske) ili laičke družbe (muške ili ženske) apostolskoga života ili svjetovne ustanove;
 - nekom bratstvu;
 - sjemeništu ili nekoj drugoj crkvenoj ustanovi;
 - župi.

B. Kapela

C. Privatna kapelica.⁴⁵

2. Crkve se razlikuju *po dostojanstvu i po pravima*; 1) po dostojanstvu: bazilike (velike ili male), patrijaršijske, primasove, metropolitanske, stolne, zborne, župne, konventualne i svetišta; 2) po pravima: crkve majke i crkve kćeri.⁴⁶

⁴⁵ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 324.

⁴⁶ Usp. L. H. ACEVEDO, str. 174; usp. i A. CRNICA, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke Crkve*, Zagreb, 1945., br. 747, str. 226, koji o tome kaže: »Po svrsi se crkva razlikuje od drugih svetih mjesta. Kao vanjski znak, po kojem se razlikuje od kapele, naučitelji spominju zvonik i vrata prema javnom putu. – Prema različitom dostojanstvu i raznim bogoštovnim obredima crkve imadu i različite nazive. Tako se nazivaju *bazilikama* crkve, koje se ističu nad drugima veličinom, starinom i glasovitošću, te se dijele na velike i male (maiores, minores): ukoliko su primile taj naziv od Svete Stolice ili ga nose od pamtivijeka, s odnosnim povlasticama (kan. 1180). Nadalje dolaze crkve: *prvostolne* (metropolitanske, nadbiskupske), *stolne* ili biskupske, *zborne* ili zbornoga kaptola, *opatijske*, *samostanske*, *redovničke*, *župske*, *matične*, *podružne*, *bratovština* itd«.

3. *Katedralna ili stolna crkva (ecclesia cathedralis).*

Katedralna se ili stolna crkva tako zove, jer biskup u njoj ima svoju katedru ili stolicu. Katedralna je crkva *maior et mater*, bogoslužno i duhovno središte partikularne Crkve, jer označava mjesto gdje biskup naučava, slavi i upravlja. Osim toga, katedralna se crkva zove i metropolitanska, primaska i patrijaršijska, ako je katedra odlikovana odgovarajućim naslovom. Međutim, osim počasnog naslova, ti nazivi nemaju nikakvu pravnu važnost. Sa katedralnim se crkvama izjednačuje glavna crkva područne prelature, područne opatije, vikarijata i apostolske prefekture.⁴⁷ Vjerojatno njima treba dodati i glavnu crkvu vojnog ordinarijata.

4. *Bazilike (basilicae⁴⁸).*

Bazilikama se nazivaju one crkve koje su odlikovane tim naslovom od Sveće Stolice ili koje su ga imale po običaju od pamtivijeka. Naslovu odgovaraju različite povlastice koje se izvode iz dopuštenja ili običaja.

Patrijaršijske ili velike bazilike su rimske bazilike Presvetog Spasitelja (lateranska), sv. Petra (vatikanska), sv. Pavla izvan zidina, sv. Marije Velike, sv. Lovre izvan zidina. Nazivaju se patrijaršijske, jer se ona Presvetog Spasitelja zvala *Patrijaršijska bazilika*, to jest bazilika papine stolice, ostale su se bazilike stoljećima smatrale kao sastavni dijelovi lateranske patrijaršije te, stoga, konkatedrale rimskog prvosvećenika. U njima stvarno postoji papina katedra i oltar. Naslov se veće bazilike počeo upotrebljavati tek u 18. stoljeću da bi se razlikovale veće od malih bazilika. Rimskim se patrijaršijskim bazilikama dodaju i: bazilika sv. Franje u Asizu, po dopuštenju Benedikta XIV. i bazilika sv. Marije od Anđela, također u Asizu, po dopuštenju sv. Pija X.

Sve su ostale bazilike male, bilo da se nalaze u Rimu ili izvan njega, koje uživaju naslov bazilike.

5. *Župna crkva (ecclesia paroecialis).*

Župna je crkva ona crkva koja je postavljena za sjedište neke župe zakonito osnovane. Ono što je katedrala za čitavu biskupiju, to je župna crkva za onu »određenu zajednicu vjernika« koja je župa (kan. 515, § 1): ona je srce, to jest središte bogoslužnog i duhovnog života, mjesto u kojem se potpuno ostvaruje ona zajednica vjere, bogoštovlja i ljubavi koja »na neki način« predstavlja »vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu«.⁴⁹

⁴⁷ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 324-325.

⁴⁸ Latinska riječ »basilica« označava dvoranu s trijemovima.

⁴⁹ *Sacrosanctum Concilium*, br. 42, 1.

6. *Rektorska crkva (ecclesia rectoris).*

Rektorska crkva je crkva određena za javno bogoštovlje za vjernike neke biskupije, s posebnom pastoralnom svrhom koju određuje dijecezanski biskup. »Rektoriija« je neka crkva koja nije »ni župna, ni kaptolska niti je pripojena kući redovničke zajednice ili družbe apostolskoga života« (kan. 556). Ona nema kao pastoralnu funkciju slavljenje bogoslužja od strane neke posebne zajednice vjernika.

Rektorska se crkva ravna prema Zakoniku, napose prema kann. 556-563.⁵⁰ Pastoralna odgovornost za takvu crkvu pripada njezinom rektoru.⁵¹

2. Gradnja crkve: kann. 1215-1218

1) Mjerodavnost dijecezanskog biskupa: kan. 1215, §§ 1-3

1. Gradnju crkve može potaknuti svaka osoba: fizička osoba, skupina vjernika, neka zajednica, itd. Ipak je za gradnju crkve prijeko potreban *izričiti napismeni pristanak* dijecezanskog biskupa (§ 1) i onih koji se u pravu s njim izjednačuju.⁵² Oni mogu nametnuti i uvjete, koji ipak ne smiju biti protivni općem pravu.

Dijecezanski biskup, a ne mjesni ordinarij: generalni i biskupski vikari mogu dati takvo ovlaštenje samo po posebnom nalogu dijecezanskog biskupa (kan. 134, § 3). Pridržaj učinjen za dijecezanskog biskupa ne namjerava samo zaštititi njegov autoritet, nego pobrinuti se na jedinstveni način za razdiobu zgrada za bogoštovlje na području biskupije.⁵³

2. Zbog razloga pastoralne razboritosti davanje je pristanka podređeno sljedećim *uvjetima*:

1) Da dijecezanski biskup prethodno zatraži, prema kan. 127, *savjet (consilium)* prezbiterskog vijeća i *rektora (rectores)* susjednih crkava, kojih bi prava mogla biti prekršena gradnjom neke nove crkve (u tom slučaju oni mogu podnijeti tužbu sucu *ex novi operis nuntiatione*, da se rad obustavi, dok se sudskom presudom ne riješe prava jedne i druge stranke: kan. 1676 prijašnjeg Zakonika);

⁵⁰ O tumačenju navedenih kanona usp. N. ŠKALABRIN, *Rektori crkava i kapelani*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130 (11/2002.), str. 684-687.

⁵¹ Usp. A. GIACOBBI–A. MONTAN, str. 324-326.

⁵² Usp. L. H. ACEVEDO, str. 174.

⁵³ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 473.

2) Da nova crkva može stvarno služiti dobru duša. Gradnja svete zgrade nema neki ukrasni, nego bitno pastoralni cilj. Stoga biskup mora voditi računa da se crkva ne gradi zbog ljepote, nego da služi dobru vjernika.

3) Da neće nedostajati sredstva potrebna za gradnju crkve i za bogoštovlje, uključujući tu i dolično uzdržavanje upravitelja.

4) Da se obdržavaju načela i odredbe liturgije i svete umjetnosti. To vrijedi kako za gradnju tako i za obnovu crkava (kan. 1216).⁵⁴

3. Prema kan. 611, br. 3 pristanak dijecezanskog biskupa dan nekoj kleričkoj redovničkoj ustanovi da osnuje vlastitu kuću u biskupiji ili gradu uključuje »po samom pravu« (*ipso iure*) pravo imati crkvu u kojoj će se obavljati svete službe. Međutim, da bi se crkva mogla graditi na nekom točno određenom mjestu, traži se daljnje dopuštenje istoga biskupa (§ 3), koji ga uvijek treba izdati prema odredbi kan. 1215, § 2.

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima potvrđuje mjerodavnost dijecezanskog biskupa s obzirom na gradnju i preuređivanje crkava:

»1. Katolička Crkva ima pravo graditi crkve i crkvene zgrade, te povećavati ili preuređivati već postojeće, prema zakonodavstvu Republike Hrvatske.

2. Dijecezanski biskup odlučuje o potrebi izgradnje crkvenog objekta i izabire lokaciju u dogovoru s nadležnim tijelima Republike Hrvatske.

3. Nadležna tijela Republike Hrvatske neće uzeti u obzir molbe za lokacije crkvenih objekata bez prethodnog pismenog pristanka dijecezanskog biskupa«.⁵⁵

2) *Obdržavanje načela i odredaba bogoslužja i svete umjetnosti: kan. 1216*

Crkva dopušta veliku slobodu u gradnji svetih zgrada određenih za bogoslužje (*liturgia*). To izričito naglašava II. vatikanski sabor u Konstituciji o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*:

»Crkva nije nikada imala svoj vlastiti umjetnički stil, nego je dopuštala umjetničke oblike svakog vremenskog razdoblja, prema naravi i uvjetima naroda kao i prema potrebama različitih obreda, nastojeći da tokom stoljeća brižljivo čuva umjetničko blago. Stoga, neka i umjetnost našeg vremena svih naroda i krajeva ima slobodu djelovanja u Crkvi, samo ako dužnim poštovanjem i doličnom čašću služi bogoštovnim zgradama i svetim obredima. Tako će i ta

⁵⁴ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 473; usp. i L. H. ACEVEDO, str. 174.

⁵⁵ *Službene vijesti HBK*, br. 2-1996., čl. 11., stavak 1. do 3., str. 10-11.

umjetnost moći pridružiti svoj glas onom divnom slavospjevu što su ga najveći umjetnici spjevali katoličkoj vjeri kroz prošla stoljeća». ⁵⁶

Kan. 1216 propisuje na općoj crti da se u gradnji i obnovi crkava trebaju poštivati načela i odredbe bogoslužja i svete umjetnosti (*artis sacrae*), pošto se dobije mišljenje stručnjaka te, očito, i dvaju odbora (*commissiones*): za svetu liturgiju i za svetu glazbu i umjetnost, koji se trebaju osnovati u svakoj biskupiji. ⁵⁷

Sabor je u Konstituciji *Sacrosanctum Concilium* naveo neka načela i upute:

»Kod građenja svetih zgrada neka se brižljivo pazi da budu prikladne za vršenje liturgijskih čina i da se može postići djelatno učešće vjernika«. ⁵⁸

»Biskupi treba da svojski nastoje udaljiti od Božjih zgrada i od ostalih svetih mjesta ona umjetnička djela koja se protive vjeri, čudoređu i kršćanskoj pobožnosti te vrijeđaju pravi vjerski osjećaj, bilo iskrivljeno oblicima, bilo nedostatnom, osrednjom i prividnom umjetnošću«. ⁵⁹

»Neka se ordinariji brinu da u zanimanju za zaista svetu umjetnost i u njezinoj promicanju više paze na plemenitu ljepotu negoli na puku raskoš. To isto vrijedi za sveto ruho i urese«. ⁶⁰

Treba se pobrinuti i za »[...] izgradnju i oblik oltara, doličnost, smještaj i sigurnost svetohraništa, prikladnost i istaknutost krstionice, doličan oblik svetih slika te način ukrašavanja i nakit. Ono što ne odgovara obnovljenoj liturgiji neka se ispravi ili dokine, a neka se zadrži ili uvede što je promiče«. ⁶¹

Za detaljnije odredbe usp. *Raspored i ures crkvenog prostora za slavljenje Euharistije*, koji se nalazi u Rimskom misalu. ⁶²

3) Posveta ili blagoslov: kan. 1217, §§ 1-2

1. Pošto se završi gradnja neke crkve, ona se treba *što prije* (*quam primum*) posvetiti ili blagosloviti, uz obdržavanje zakona svetog bogoslužja (§ 1). Nema dvojbe da se zbog pastoralnih potreba u njoj može slaviti služba Božja i prije posvete ili blagoslova, ali je u pravilu uputno da to bude nakon spomenutog obreda.

2. Crkve po sebi treba da budu svečano posvećene, napose ako se radi o prvostolnim (*cathedrales*⁶³) ili župnim crkvama (§ 2). Posveta crkve ima veliku

⁵⁶ *Sacrosanctum Concilium*, br. 123.

⁵⁷ Usp. *Sacrosanctum Concilium*, br. 44-46.

⁵⁸ *Sacrosanctum Concilium*, br. 124, 3.

⁵⁹ *Sacrosanctum Concilium*, br. 124, 2.

⁶⁰ *Sacrosanctum Concilium*, br. 124, 1.

⁶¹ *Sacrosanctum Concilium*, br. 128, 1.

⁶² Usp. *Rimski misal*, Glava V., br. 253-280, str. 32-34.

⁶³ Latinski je pridjev »*cathedrales*« preveđen s »prvostolne«, a trebalo je prevesti sa »stolne« crkve, kao što je prevedeno u kan. 382, § 4. »Prvostolne« su crkve metropolitanske ili nadbiskupske, o čemu usp. bilješku 47.

liturgijsku važnost: ona se smatra kao *dan rođenja (dies natalis)*, koji se slavi svake godine na dan godišnjice s velikom »svečanošću«. ⁶⁴

Ako okolnosti ne dopuštaju da se crkva posveti, ona se treba blagosloviti, kako se to čini za crkvu bez oltara, jer on pripada zgradi, ili kao za crkvu koja je samo privremena. ⁶⁵

O služiteljima smo posvete ili blagoslova već govorili kad smo tumačili kann. 1206-1207. Opća se normativa o posveti i blagoslovu crkve nalazi u *Rimskom Pontifikalu*. ⁶⁶

Posvetom ili blagoslovom crkva postane sveto mjesto te se, stoga, u njoj mogu obavljati svi bogoštovni čini, uz poštovanje župnih prava (kann. 1219 i 530), povlastica i zakonitih običaja. ⁶⁷ Po naređenju mjesnog ordinarija (kan. 560) ili po župnikovom ovlaštenju (kan. 558) mogu se u bilo kojoj crkvi obavljati i župna djelovanja.

Crkve po sebi nemaju *pravnu osobnost*. Da bi je dobile potrebna je formalna odluka mjerodavnog crkvenog autoriteta (kan. 116, § 2). Tijekom radova na redakciji novog Zakonika bilo je predloženo da se dodijeli pravna osobnost svim crkvama »po samom propisu prava« (*ex ipso iuris praecepto*). Međutim, studijska skupina zadužena za »*Sveta mjesta i vremena i za bogoštovlje*« nije to smatrala uputnim »bilo zato što su katkada crkve u vlasništvu drugih pravnih osoba, bilo zato što bi bilo veoma teško navesti u Zakoniku sve crkvene pravne osobe«. ⁶⁸

U Konkordatu iz 1929. godine bilo je predviđeno priznanje od strane države Italije pravne osobnosti za sve »javne crkve otvorene za bogoštovlje«. Kod novih ugovora između Svete Stolice i Republike Italije, od 18. veljače 1984., došlo je do znatnih promjena. Tako npr. crkve koje pripadaju ustanovama, koje imaju pravnu osobnost, ne mogu imati pravnu osobnost, jer ta ustanova već ima pravnu osobnost. Prema tome, župa ima pravnu osobnost, a župna crkva ju je izgubila, jer pripada ustanovi koja već ima pravnu osobnost. ⁶⁹

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima uređuje pitanje pravne osobnosti crkvenih ustanova:

»1. Republika Hrvatska priznaje javnu pravnu osobnost Katoličke Crkve.

2. Republika Hrvatska priznaje i javnu pravnu osobnost svih crkvenih ustanova, koje imaju takvu pravnu osobnost prema odredbama kanonskoga prava.

⁶⁴ Usp. *Opća načela o liturgijskoj godini i o kalendaru*, u: *Rimski misal*, br. 59, 4 b, br. 59, 4 b.

⁶⁵ Usp. L. H. ACEVEDO, str. 174.

⁶⁶ Usp. *Red posvete crkve i oltara*, str. 133-210.

⁶⁷ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 336, kan. 12.

⁶⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 333, kan. 8.

⁶⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 475.

3. Nadležna crkvena vlast može osnivati, mijenjati, dokidati ili priznavati crkvene pravne osobe, prema odredbama kanonskoga prava. Ona o tome obavještava nadležno tijelo državne uprave radi njihova upisa, u skladu s odgovarajućim državnim propisima.⁷⁰

Nedavno je između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije sklopljen u Zagrebu, 12. rujna 2002., *Protokol o načinu upisa pravnih osoba Katoličke Crkve*.⁷¹ Župne crkve nemaju pravnu osobnost prema odredbama kanonskoga prava. Da neka druga crkva dobije pravnu osobnost, uvijek se traži formalna odluka mjerodavnog crkvenog autoriteta.

4) Naslov: kan. 1218

Liturgijska je tradicija da svaka crkva ima svoj *naslov (titulus)*, to jest naslov koji nosi ime Presvetog Trojstva, jedne Božanske osobe, Gospodinovog svetog otajstva, Blažene Djevice Marije, anđela ili nekog sveca. Prema Zakoniku iz god. 1917. blaženik je mogao biti naslovnik neke crkve samo po apostolskom dopuštenju (kan. 1168, § 3 prijašnjeg Zakonika). U novom Zakoniku iz 1983. godine više se ta odredba ne spominje, nego kan. 1218 samo određuje: »Neka svaka crkva ima svoj naslov«. Po naslovu crkva dobiva svoje ime po kojem se razlikuje od drugih crkava.⁷²

Na portalu se nekih crkava može pročitati formula: D. O. M. (*Deo Optimo Maximo*) *sub invocatione Beati ...*«. To znači da crkva, prije svega sagrađena na slavu Božju, želi napose štovati Presvetu Bogorodicu, nekog anđela ili sveca.

Naslov neke crkve, koji se već izabire kod polaganja kamena temeljca, treba biti jedinstven, osim ako se radi o svecima koji se skupa donose u kalendaru.⁷³ Nakon obreda posvete, naslov se više ne može mijenjati, osim uz odobrenje Sveće Stolice. Naslov se neke crkve slavi godišnje, sa stupnjem »*svetkovina*«. ⁷⁴

Naslovnik je crkve i zaštitnik iste, koji se razlikuje od zaštitnika mjesta (naroda, pokrajine, biskupije, grada). Često se ipak zaštitnik crkve podudara sa zaštitnikom mjesta.⁷⁵

⁷⁰ *Službene vijesti HBK*, br. 2-1996., (5), čl. 2., stavak 1. do 3., str. 8.

⁷¹ *Usp. Službene vijesti HBK*, br. 1-2002., (15), str. 3-4.

⁷² *Usp. L. H. ACEVEDO*, str. 175.

⁷³ *Usp. Red posvete crkve*, br. 4, str. 144-145.

⁷⁴ *Usp. Opća načela o liturgijskoj godini i o kalendaru*, br. 59, 4 d, str. 48-49.

⁷⁵ *Usp. L. CHIAPPETTA*, str. 476.

3. Različite odredbe: kann. 1219-1222

1) Obavljanje bogoštovnih čina: kan. 1219

U zakonito posvećenoj ili blagoslovljenoj crkvi mogu se obavljati svi bogoštovni čini (*actus cultus divini*), uz poštovanje župnih prava (kan. 1219) i eventualnih povlastica i zakonitih običaja.⁷⁶

Župna su prava navedena u kan. 530, a nazvana su »djelovanja koja su posebno povjerena župniku«. Ipak treba imati u vidu i sljedeće kanone:

– kan. 558: »Poštujući propis kan. 262, rektor ne smije u crkvi koja mu je povjerena obavljati župna djelovanja, o kojima se govori u kan. 530, br. 1-6, osim s pristankom ili, ako je potrebno, s ovlaštenjem župnika«;

– kan. 559: »Rektor može u crkvi koja mu je povjerena obavljati bogoslužna slavlja, i svečana, poštujući zakonite odredbe utemeljenja i samo ako prema sudu mjesnog ordinarija, to ni na koji način ne škodi župnom bogoslužju (*ministerio paroeciali*)⁷⁷«;

– kan. 560: »Mjesni ordinarij može, gdje to smatra prikladnim, rektoru narediti da u svojoj crkvi obavlja za narod određena djelovanja, i župna, kao i da crkva bude otvorena određenim skupinama vjernika da bi tu obavljali bogoslužna slavlja«.

2) Briga za kuću Božju: kan. 1220, §§ 1-2

1. Crkva je kuća Božja (*domus Dei*)⁷⁸. Njezin sveti karakter zahtijeva poštovanje koje joj i dolikuje. S jedne se strane treba izbjeći sve ono što je protivno svetosti mjesta, u smislu kan. 1210, a s druge strane, treba se pobrinuti za red, čistoću i ljepotu vjerskom brižljivošću.

To je obveza svih vjernika koji pohađaju crkvu. Njome su vezane vlastitom zadaćom osobe koje njome upravljaju i čuvaju je, napose rektor koji je obvezan voditi brigu da se ne dogodi ništa što na bilo koji način ne bi odgovaralo svetosti mjesta (kan. 562, § 1).

2. Da bi se zaštitila posvećena i dragocjena dobra, briga za dom Božji uključuje i vođenje stalne brige za održavanje svete zgrade i upotrebu primjerenih

⁷⁶ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 336, kan. 12.

⁷⁷ U kan. 548, § 2 te su latinske riječi točnije prevedene: »župnoj službi«.

⁷⁸ Latinska riječ »*domus*« znači i dom i kuću. Čini mi se da bi bilo ljepše reći za crkvu: »Dom Božji«, nego »kuća Božja«. U Sv. pismu češće se upotrebljava riječ »dom«: »Zašto je zapušten dom Božji?« (Neh 13, 11).

sigurnosnih sredstava (§ 2), da bi se spriječile krađe koje su, nažalost, tako česte u ovo naše vrijeme.⁷⁹

S obzirom na čuvanje i zaštitu umjetničkog blaga Sveta je Stolica izdala različite odredbe:

- Okružnicu Papinske komisije za svetu umjetnost 6. lipnja 1961.⁸⁰
- Okružnicu Kongregacije za kler 11. travnja 1971.⁸¹

Talijanska biskupska konferencija izdala je *Norme* u dogovoru s Papinskom komisijom za svetu umjetnost 14. lipnja 1974.⁸²

3) Slobodan pristup: kan. 1221

Crkva je, po svojoj definiciji, sveto mjesto otvoreno svim vjernicima (kan. 1214), a svi imaju pravo, koje zakon i formalno priznaje, da u nju ulaze slobodno i besplatno za vrijeme svetih slavlja (*tempore sacrarum celebrationum*).

Izvan tog vremena pristup se crkvi može odrediti satnicom koja je prepuštena rektorovoj diskretnosti prema uputama danim od dijecezanskog biskupa. U posebnim prilikama (izložbe svete umjetnosti, koncerti svete glazbe, itd.) nije zabranjeno tražiti prilog za ulaz u crkvu.⁸³

Treba imati u vidu i kan. 560 i kan. 937 u kojem stoji: »Neka crkva u kojoj se čuva presveta euharistija bude svakog dana otvorena barem nekoliko sati da bi vjernici mogli pred presvetim sakramentom moliti, osim ako to priječi važan razlog«.

4) Svođenje na svjetovnu upotrebu: kan. 1222, §§ 1-2

Kan. 1212 govori o gubitku posvete ili blagoslova nekog svetog mjesta. U kan. 1222 promatra se svođenje neke crkve na svjetovnu upotrebu.

To se svođenje može dogoditi u dvjema pretpostavkama:

1. Crkva je dovedena u tako loše stanje da više ne može biti prikladna ni na koji način za bogoštovlje a, s druge strane, nema sredstava za njezin popravak: dijecezanski je biskup *može svesti (redigi potest)* vlastitom odlukom na doličnu upotrebu (§ 1), prema odredbi kan. 1212. Tom odlukom crkva gubi posvetu ili blagoslov, a time i sveti karakter. Ona se može prodati, dati u najam, može se upotrebljavati u druge svrhe, samo ako nisu *nedolične (non sordidi)*, kao što bi

⁷⁹ Usp. F. CHIAPPETTA, str. 477.

⁸⁰ Usp. X. OCHOA, *Leges Ecclesiae, III.*, br. 2989, stupac 4216-4217.

⁸¹ Usp. *EV* 4/655-664.

⁸² Usp. L. CHIAPPETTA, str. 477.

⁸³ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 338, kan. 15.

bila sala za ples, tržnica, restoran, kazalište s čisto trgovačkom svrhom, itd. U njoj bi moglo funkcionirati župno kino, biskupijska ili župna sala, muzej svete umjetnosti, itd.

2. Zatvaranje neke crkve mogu savjetovati i drugi važni razlozi. U tom slučaju dijecezanski biskup, da bi mogao odlučiti o svođenju neke crkve na svjetovnu upotrebu, ali koja nije »nedolična«:

– prethodno se treba *posavjetovati s prezbiteriskim vijećem (audito consilio presbyterali)*;

– treba dobiti *pristanak (de consensu)* onih koji zakonito prisvajaju prava na nju;

– samo ako dobro duša ne trpi zbog toga *nikakvu štetu (nullum detrimentum: § 2)*.⁸⁴

Zaključak

Sveta su ona mjesta koja se posvetom ili blagoslovom, što ih propisuju bogoslužne knjige, određuju za bogoštovlje ili pokop vjernika. Kad Zakonik govori o svetim mjestima, on na prvo mjesto stavlja crkve ili posvećene zgrade određene za bogoštovlje u koje vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje.

Gradnju crkve može potaknuti svaka pojedina osoba ili skupina osoba. Ipak je za gradnju crkve prijeko potreban izričiti i napismeni pristanak dijecezanskog biskupa, koji i sam, prije donošenja svoje odluke, mora poštivati određene uvjete. Bez prethodnog pismenog pristanka dijecezanskog biskupa nadležna tijela Republike Hrvatske neće uzimati u obzir molbe za lokacije crkvenih objekata.

Kod gradnje i obnove crkava trebaju se poštivati odredbe Zakonika, građanski propisi i Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima. Od kanonskih propisa osobito naglašavamo obdržavanje načela i odredaba bogoslužja i svete umjetnosti na što nas je obvezao i II. vatikanski sabor. Crkva nije zgrada kao i sve ostale građevine. Stoga bi se i odnos prema gradnji ili obnovi neke crkve morao razlikovati od odnosa prema gradnji i obnovi drugih objekata. Dakako, to ne znači nepoštivanje državnih propisa, nego uvažavanja svrhe i smisla postojanja crkava. Čini nam se da se na tom području otvara široka mogućnost za međusobnu suradnja između nadležnih tijela Republike Hrvatske za gradnje i obnove i biskupijskih tijela za svetu liturgiju i za svetu glazbu i umjetnost, dakako, ako ta tijela uopće postoje u biskupiji i ako vrše svoju zadaću.

⁸⁴ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 477-478.

*Summary**SACRED PLACES AND ESPECIALLY CHURCHES IN CANON LAW*

Churches are like people: witnessing through centuries, they are existentially vulnerable, and »die« that they might be »born« again. The enemy often has, as its objective in war, to destroy what is most precious and holy to the opponent and that which is very closely linked to its identity. Unfortunately, this was true and maliciously confirmed in the recent homeland War for the liberation of Croatia.

*In Đakovo on 18th November 2002, at the Faculty of Theology, a seminar was held on the theme of construction and restoration of sacred edifices. Special emphasis was placed on civil legislative regulations. This article discusses sacred places or canonical ordinances that need to be observed during the construction and restoration of churches. Sacred places are those dedicated or blessed, as prescribed by liturgical books, assigned to divine worship or to the burial of the faithful. Included are: churches, oratories, private chapels, shrines, altars and cemeteries. The Code of Canon Law, promulgated in 1983, gives primary importance to churches. The author has therefore, titled this article: *Sacred Places and Especially Churches.**

The Code of Canon Law in part amends the term church. It is considered a sacred building intended for divine worship, to which the faithful have right of access for the public exercise of divine worship. No church is to be built without the express and written consent of the diocesan Bishop. The Bishop himself is obliged to uphold the prescribed canonical conditions before giving his consent. According to the Agreement between the Holy See and the Republic of Croatia concerning legal issues, signed in Zagreb, 19th December 1996, the authorised institutions of the Republic of Croatia will not take into consideration a request for a building permit for a sacred edifice without the explicit written approval of the diocesan bishop (Art. 11, Para. 3). Having said this, the conclusion is that the approval by the diocesan bishop is more than necessary, and therefore, he is the most responsible for the construction of churches in his diocese.

Key words: sacred places, dedication and blessing, church, oratories and private chapels, construction of churches, diocesan bishop.